

A FELISMERHETŐSÉG JELEI

A Forum-könyvek tervezői megmunkálásáról

B O R D Á S G Y Ö Z Ö

Hazai és külföldi kiállításokon gyakran elhangzik a megállapítás: a Forum-könyveknek image-ük van. A tipográfiától az esztétikus, művészi kivitelezésű védőborítóiig könyveink megállják a helyüket Belgrádban, Frankfurtban, Budapesten, Lipcsében, Moszkvában, Bolognában, Kairóban és másutt, ahova mindenképpen eljutnak. Természetesen egy-egy kiadó jellegét elsősorban az irodalmi-szerkesztési munka adja meg, de az is kétségtelen, hogy minden kiadó törekszik arra is, hogy olyan egyedi megoldásokat találjon könyveinek kivitelezésében, amelyek megkülönböztetik őket a többiektől, s ahogy kiadványaik magukon viseljük a felismerhetőség jeleit.

A könyv grafikai szempontból természetesen csak akkor igazán jó, ha a vonzó „külsőnek”, a fedőlapnak és a borítónak megfelel a „belső” is: olyan tipográfiával készül, amely szem előtt tartja az olvashatóságot, segíti a befogadást, ha tükre és kötésterve funkcionális, illusztrációi kifejezik a kiadvány tartalmát, s ha mindezek a komponensek egymással is összefüggésben állnak, jelleget kölcsönöznek a könyvnek. Az sem mellékes, hogy a könyvtervező milyen anyagokat használ fel, tehát a papír minőségre, amire nyomják, a kartoné és a vászoné, amelybe borítják. Mindezek fontos tényezők, mert hozzájárulnak a vizuális hatáshoz, végső soron pedig az olvasói befogadáshoz is. A jó könyv tehát izléses, kötődik a tartalomhoz, megkönnyíti az olvasást, magán viseli megálmodójának kézjegyét, s tükrözi a kort is, amelyben készült.

A Forum Könyvkiadó első, e szempontokat is figyelembe vevő könyvei Kapitány László és Tomcsányi László könyvtervezők nevéhez fűződnek, akik szakítottak a 60-as évek elején még divatos, sokszor „kemény” könyvtervezéssel, amely előszeretettel alkalmazta a fedőlapon a kifejezetten didaktikus és erősen szocrealista rajzokat. Tomcsányi például a tiszta felületű könyvek híve volt, s úgy gondolta, hogy a pusztán betű- és vonalmegoldásos fedőlapok jobban kifejezik korának szellemét, ezenfelül pedig kedvezőbb hatást érhet el velük, mint a modoros rajzokkal. Könyvtervei közül Herceg János *Évek és könyv-*

vek, Bányai János *A szó fegyelme*, valamint Németh István *Zsebtükör* című kötete emelkedik ki nemesen egyszerű fedőlapjával és funkcionális, tiszta könyvoldalaival.

Ezt a könyvtervezési elvet vallja Illés Lajos is, aki a *Gyökér és szárny* és a *Különös ajándék* című antológiától jutott el a Forum Kiskönyvtár és a még letisztultabb Életmű sorozatig (Gál László, Sinkó Ervin és B. Szabó György könyvei). Az Illés Lajos tervezte kötetekre a „nyugodt” szövegoldal és az adott műfajhoz leginkább illő klasszikus betűtípus jellemző. A fedőlap vagy könyvborító leginkább „csak” tónolt vagy egyszínű, felső felén nemegyszer vékony színes vonal fut végig, amelynek az a funkciója, hogy megtörje az egy szín keltette monotóniát. Ez a vonal hol folyamatos, mint az imént említett két antológián, hol pedig a vonalat embléma szakítja meg (a Forum Kiskönyvtár könyvei esetében). Illés Lajos a hagyományos elvárásoknak megfelelően kombinálja a színeket is: sárgásbarna alapszínű fedőlapon a vonal és a könyvcím sötétbarna, a fekete tónusúnál pedig piros a csík, hamuszürke a cím.

Kapitány László a Tomcsányi–Illés-féle megoldásoknál összetettebb feladatokra vállalkozik. Grafikus lévén sajátos művészi megoldásokat készít: a négy színű borítón eleinte keretek jelennek meg, majd benne egy-egy vignetta, geometriai forma, majd pedig eredeti grafikai rajz. Több száz könyvterve közül az egyik legsikerültebb Fehér Kálmán *Fürjvodászat* című verseskötetéhez készült, amelynek borítóján a lila szín dominál, s abból diszkrétén világítanak ki az acélszürke betűk. A tervező itt a borító alapszínét és a mértani formákra emlékeztető illusztrációkat a könyv belső színes oldalain is variálja. A szedéshez használt ún. könnyű betűknek és ezeknek a légyes geometriai formáknak a játék egyben a költő lírai létélményének a hangjait is érzékeltetik velünk. Ugyanennek a költőnek egy merőben más jellegű verseket tartalmazó kötetéhez, a *Száz panaszhoz* sötétbarna tónust használt, sőt fekete előzéket is illeszt a könyvhöz, amivel a panaszmagatartást sejtető zárt versformát erősíti föl képzőművészeti eszközökkel, a saját grafikáival. Ugyancsak a verses motívum- és képrendszeréhez igazodnak azok a megoldások is, amelyeket Bicskei Zoltán grafikáinak felhasználásával Tolnai Ottó *Világpor* című kötetéhez készített. Szerző, könyvtervező és képzőművész sikeres együttműködése valósul meg ezeken a könyveken, bizonyítékként annak, hogy az évek során a Forum Könyvkiadóban sikeres gyakorlattá vált az ilyenfajta közös munka. Így jött létre például a Symposion Könyvek sorozat legtöbb kötete is, amelynek már sorozatkoncepciója is feladatul tűzte ki az új irodalomfelfogást tükröző, modernebb vizuális megjelenítését. Ennek a sorozatnak szinte minden kötete más formátumú, ennél fogva a betűtípusa, a szedésükre és a fedőlapja is, de ezek a Kapitány László tervezte könyvek mégis egységesek, olyannyira, hogy a rendszeres olvasó azonnal felismeri: egy sorozatnak a darabjait tartja a kezében. Részletesebb szakmai elemzés tárgyát képezhetné, hogy itt a tervező milyen

betű- és térelosztásokat alkalmazott, s hogy a fedőlapok sokféleségének melyek azok a közös nevezői, amelyek az együvé tartozás hatását keltik.

Sok újdonságot és frissességet hozott a Forum-könyvek tervezésébe Maurits Ferenc is. Ő a tipografizálás és a képszerkesztés iskoláját az Új Symposion műszaki és grafikai szerkesztőjeként járta ki, s a folyóiratnál szerzett tapasztalatait kamatoztatja a könyvtervezés során. Elve, hogy a könyv külalakja, főként védőborítója és illusztrációi áruljanak el valamit a mű szelleméből, hogy a kép a szöveg hangulati elemeit tartalmazza a képzőművészet formanyelvén. Maurits a borítón különösen kedveli a kör alakú rajzokat. Ezek leginkább – elsősorban a szépirodalmi művek esetében – portrék vagy portrészorozatok. Talán legsikerültebb ilyen típusú megoldásai az utóbbi időben Brasnyó István *Macula*, Podolszki József *Át*, Böndör Pál *A gázló*, Csorba Béla *Rögeszmelet* és David Albahari *Apám evangéliuma* című kötete; ezeken mérhető le leginkább vállalkozásának sikeressége. Bár az említett köteteken többnyire azonos típusú rajzokat találunk, a tervező és a képzőművész ez ideig elkerülte a modorosság buktatóit. Ezek az alapok ugyanis szinte a szövegből lépnek elő, s ezért mindig másminőségűek, mindig egyediek, úgy is mondhatnánk, szövegspecifikus figurák.

Maurits Ferenc a könyvek tipográfiájában is több újítást vezetett be. A korábban csak folyóiratokban alkalmazott rochwell betűtípust például bátran behozta a verseskötetekben, annak ellenére, hogy a szigorú könyvészeti előírások ezt a betűfajta kerülendőnek tartják. A versek balra zárása is eretnőségnek számított még nemrégiben, ám éppen a Maurits tervezte kötetek tanúsítják, mennyire relatívák a szigorú szabályok. Hozzá kell tenni mindehhez, hogy Maurits könyvei már nem ólomszedéssel készülnek, s az újabb, fényesdedű technika újabb megoldásokat is megkövetel s lehetővé teszi a kísérletezéseket, amiben a tervezőnk élen jár. Tolnai Ottó *Prózák könyve* című novellagyűjteménye esetében Maurits a címekeket két vastagabb függőleges fekete vonal közé zárta, s ezzel nemcsak vizuálisan határolta be a címet, hanem optikailag meg is nyújtotta a tükröt, amire azért volt szüksége, mert kisebb szedéstalpon, ún. nyújtott betűből szedte a szöveget. Maurits tehát rendszerben gondolkodik, egyik megoldása maga után vonja a másikat. Brasnyó István *Macula* című regényében a több mint nyolcszázötven közcímet a margón helyezte el, a zavarmentesebb folyamatos olvasás érdekében. De újítást vezetett be a regénypályázati művek tervezésében is, azzal, hogy a logikailag elhatárolható egységeket vagy fejezeteket ábrákkal és odaillő rajzokkal választotta el, (lásd Kontra Ferenc *Drávaszögi kereszték* és Apró István *Három folyó* című regényét).

Természetesen vitázni lehet arról, elfogadhatóak-e ezek a megoldások vagy sem, az azonban bizonyos, hogyha a műszaki megoldás újdonsága hozzájárul az irodalmi élmény gazdagításához, netán a mélyítés, a többlettadás szándékával történik, indokolt az ilyen jellegű kísérletezés. Szerencsére Maurits illusztr-

rátor is, méghozzá olyan, aki utána tud eredni az író gondolatainak, sokszor egyetlen szövegpillanat cselekményét ültetve át rajzába, úgyhogy képzőművészeti megoldásai mindig jelkép értékűek is.

Magukon viselik Maurits keze nyomát azok a könyvek is, amelyekhez kölcsönzött képzőművészeti alkotásokat vagy illusztrációkat használ, mint például Thomka Beáta *Esszéterek, regényterek* (René Magritte művének reprodukciója), Herceg János *Kitekintő* (Escher-grafika) vagy Németh István *Díszudvar* (Hangya András rajzai) köteténél.

Maurits tervezői erényei közé kell sorolni azt is, hogy könyveinek beléit gondosan, szinte aprólékosan megmunkálja, elkészítve a képek és képszövegek, az ábrák, az illusztrációk és a szövegtömbök elhelyezésének tervét is, s ezáltal levegős, jól áttekinthető szövegdalakat készít. Legjobb példája ennek a néprajzi sorozat (Lábadi Károly *Kopácsi vízi élet* vagy Csorba Béla *Temerini néphagyományok* című kötete), valamint a képzőművészeti kismonográfiák darabjai (*Hangya, Oláh*).

Ennek a folyamatos és tudatos könyvtervező munkának köszönhető, hogy az utóbbi évtizedekben a szép könyv versenyeken nem kis konkurenciában számos díjat és elismerést kapott a Forum-könyv, s ez is bizonyítja, hogy az ebből a könyvtervező műhelyből kikerülő kiadvány nemcsak egyedi és sajátos, amelyre a szakma is odafigyel, hanem értékes is.